

Delaktig (även) på äldre dar.

Åldrande och delaktighet bland personer med intellektuell funktionsnedsättning som bor i gruppbostad.

FKS Inspirationsdagar 2017

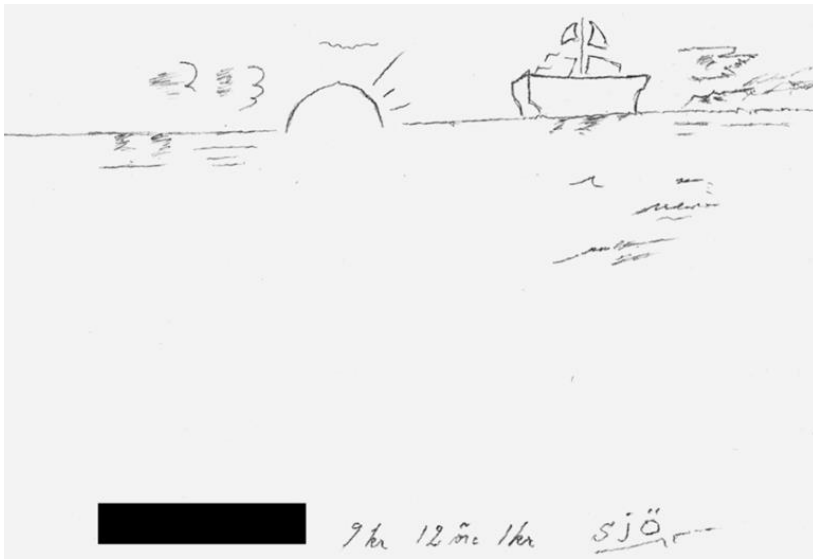
Ida Kåhlin, leg. Arbetsterapeut & filosofie doktor

Universitetslektor i arbetsterapi , Institutionen för Samhälls- och välfärdsstudier

Kåhlin, I.

”Jag sätter mig mitt emot Olle vid köksbordet. Han tecknar koncentrerat och skickligt en solnedgång och en segelbåt, en himmel med moln och fåglar och en sjö med vågor. Olles högra hand darrar och jag ser att han blir irriterad över detta när han tecknar. – Hur tycker du det är att bli gammal? frågar jag lite trevande. – Att bli gammal, säger Olle, det är inget vidare. – Hur då menar du? frågar jag. – Det är ensamt, svarar Olle. Sedan vill han inte prata mer med mig om det, det markerar han tydligt. Han ger sin teckning namnet SJÖ, signerar den och prissätter den till 9 kronor, 12 öre och 1 krona. Olle ger mig teckningen. – Är den bra? frågar han.”

Ur Fältanteckning, 30 augusti 2011

Kåhlin, I.

Linköping Studies in Arts and Science No. 638

DELAKTIG (ÄVEN) PÅ ÄLDRE DAR

Åldrande och delaktighet bland personer med intellektuell
funktionsnedsättning som bor i gruppbostad

Ida Kåhlin

Linköpings universitet

Ålder och åldrande

Vad är ålder?

- Kronologisk ålder
 - Det faktiska antalet levnadsår
- Biologisk ålder
 - Det kroppsliga, individuella åldrandet
- Social ålder
 - Att inneha roller som normativt förknippas med att vara äldre

Foto: Mats Carlsvärd

Att vara äldre – en heterogen och varierande del av livet...

- Tredje åldern

- God ekonomi och trygghet, minskat ansvar för barn, barnbarn – livets efterrätt, pensionering – ökad frihet, självförverkligande – resa, konsumera, aktivitet och delaktighet

- Fjärde åldern

- Minskade ekonomisk, sociala och fysiska resurser, ökat behov av stöd, minskad självständighet, sjukdom och funktionsnedsättning, beroende

Vad är åldrandet?

- Åldrandet är en process
 - biologiska komponenter
 - psykologiska komponenter
 - sociala komponenter

- Åldrandet ur ett livsloppsperspektiv
 - För att förstå människors erfarenheter som äldre så måste vi förstå deras livslopp

Foto: Ida Kåhlin

Delaktighet och åldrande...

Delaktighet – ett mångdimensionellt begrepp

Engagemang i aktiviteter (arbete, fritid eller personlig vård/boende) som är

- delar av vår sociokulturella kontext (personlig och social betydelse)
- som är önskvärda
- nödvändiga för vårt välbefinnande

Engagemang inkluderar både utförande (vad som kan observeras) och subjektivitet (vad som upplevs)

Delaktighet påverkas av personens färdigheter, vanor, roller, intressen och självuppfattning OCH av den omgivande miljön

(Kielhofner, 2008;2012)

Delaktighetens förutsättningar

- Delaktigheten har interna och externa förutsättningar
 - Personen – vilja (vanor, roller, intressen), förmåga (färdigheter)
 - Miljön - tillgänglighet (fysisk och kognitiv), tillfälle (social kontext)

<i>Delaktighetens förutsättningar</i>		<i>Delaktighetens domäner</i>	Skola	Hem	Fritid	Sysselsättning/ Arbete	Politik
Interna	<i>Vilja till delaktighet</i>						
	<i>Förmåga till delaktighet</i>						
Externa	<i>Tillgänglighet</i>						
	<i>Tillfälle till delaktighet</i>						

Figur 4.4 Matris över olika förutsättningar för delaktighet samt delaktighetens domäner

Molin M (2004). Delaktighet inom handikappområdet – en begreppsanalys. I A. Gustavsson (red). *Delaktighetens språk*. (pp. 61-81). Studentlitteratur: Lund.

Delaktighet för alla i alla åldrar

- centralt i svensk politik och lagstiftning

- Personer med funktionsnedsättning har rätt till åldersadekvata erfarenheter i förhållande till att vara barn, ungdom, vuxen och äldre (Nirje, 1969).
- Människor med funktionsnedsättning ska ha rätt till ”lika villkor som andra i motsvarande ålder” (SOU 1991:46).
- Samhället ska vara utformat så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet (Regeringen, 2011).

Trots detta saknas nationella policydokument och riktlinjer för hur stöd och service ska ges till personer som åldras eller är äldre med intellektuell funktionsnedsättning.

Varför är åldrandet osynligt inom funktionshinderområdet?

- Den funktionshinderspolitiska utvecklingen har fokuserat på...
 - Att personer med funktionsnedsättning ska betraktas som vuxna
 - Att särskilja personer med funktionsnedsättning från äldre personer

Delaktig = att vara vuxen och självständig?

- De senaste decenniernas funktionshinderspolitik har varit inriktad på den fas i livet då vi förväntas vara som mest oberoende och produktiva, en fas i livet som skiljer sig markant från hur ålderdomen ofta beskrivs.
- Delaktighet har i huvudsak handlat om rätten till eget boende och arbete, personlig utveckling, självbestämmande och självständighet.
- Dagens stöd och service till vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning är således utformat med utgångspunkt i att skapa möjlighet till ett ”normalt” vuxenliv.
- Att stödet borde ge tillgång till ett ”normalt” äldrelev, och vad det i så fall kan innebära, har inte uppmärksammats.

Allt fler äldre personer erhåller LSS-insatser

- I oktober 2015 var 8,3 % av det totala antalet personer som erhöLL LSS-insatser 65 år eller äldre (Socialstyrelsen, 2016), jfr 19% i den generella befolkningen.
- Antalet personer över 65 år som får LSS-insatser har ökat med 76 % sedan 2002 (det totala antalet personer har ökat med 43 %)
 - Den största andelen av LSS-insatser till personer över 65 år ges till personer som tillhör personkrets 1 (personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd)
 - 3581 personer över 65 år, varav 360 personer är över 80 år
 - Boende i gruppboende är den vanligaste insatsen i denna grupp

För första gången står vi inför att ge stöd och service till personer som inte bara har en intellektuell funktionsnedsättning utan som också är äldre...

Hur påverkar detta vardagen i gruppboenden?

Avhandlingens studier...

Syfte och frågeställningar

Avhandlingen syftar till att belysa och problematisera åldrande och delaktighet bland äldre personer med intellektuell funktionsnedsättning som bor i gruppbostad enligt LSS.

Att åldras och vara äldre med intellektuell funktionsnedsättning i gruppbostad

- Vilka föreställningar och förhållningssätt relaterade till att åldras och vara äldre finns representerade bland äldre boende respektive personal?
- Hur erfar personalen sitt arbete när allt fler boende blir äldre?

Delaktighet bland äldre personer med intellektuell funktionsnedsättning som bor i gruppbostad

- Hur uttrycks och framträder äldre boendes delaktighet i gruppboستaden?
- Vilka föreställningar och förhållningssätt relaterade till delaktighet bland äldre personer med intellektuell funktionsnedsättning finns representerade bland äldre boende respektive personal?

Vad ville jag veta?

Hur ser man på och pratar om
åldrande i gruppboenden?

Hur upplever personalen sitt arbete
när allt fler boende blir äldre?

Hur ser äldre boendes delaktighet
ut i gruppboenden?

Hur beskriver äldre boende och
personal delaktighet bland äldre
personer med intellektuell
funktionsnedsättning?

Foto: Ida Kåhlin

Så genomfördes forskningen...

- Fyra gruppbostäder (LSS)
- Deltagande observation
- Individuella intervjuer
- Data insamlad från september 2011 till mars 2012
- Observationer och intervjuer genomfördes under en sammanhållen månad

Så genomfördes forskningen...

- 32 personer med intellektuell funktionsnedsättning samt deras personal/verksamhetschefer deltog i projektet.
 - 16 män och 16 kvinnor; 39-90 år (m= 62)
 - Individuella intervjuer med 12 boende och 15 personal/chefer
- Tre gruppboendestäder var belägna i tätbebyggd stadsmiljö, en var belägen på landsbygden
- Två gruppboendestäder låg i samma byggnad som ett ”ordinärt” äldreboende, en låg i ett område med låga flerfamiljshus och en var enskilt belägen.

Avhandlingens ingående studier

- Kåhlin, I., Kjellberg, A., Nord, C., & Hagberg, J-E. (2015) Lived experiences of ageing and later life in older people with intellectual disabilities. *Ageing and Society*, 35: 602-628. DOI: 10.1007/S0144686X13000949.
- Kåhlin, I., Kjellberg, A., & Hagberg, J-E. (Published online: 15 Oct 2015) Ageing in people with intellectual disability as it is understood by group home staff. *Journal of Intellectual & Developmental Disabilities*. DOI: 10.3109/13668250.2015.1094038.
- Kåhlin, I., Kjellberg, A., & Hagberg, J-E. (2015) Staff experiences of participation in everyday life of older people with intellectual disability who live in group homes. *Scandinavian Journal of Disability Research*. 17 (4): 335-352 DOI: 10.1080/15017419.2014.941923.
- Kåhlin, I., Kjellberg, A., & Hagberg, J-E. (2016) Choice and control for people ageing with intellectual disability in group homes. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*. DOI: 10.3109/11038128.2015.1095235

Sammanfattande resultat och slutsatser...

Ett åldrat ansikte... eller åldrandets *många* ansikten...

- Det finns skillnader mellan hur boende och personal beskriver åldrandet.
 - De boende ger en mångfacetterad bild av åldrandet som innefattar både fysiska, psykiska och sociala komponenter. De beskriver inte ”ålderslösa” liv. De beskriver samma föreställningar som finns i samhället generellt. Åldrandet ges många ansikten.
 - Personalen beskriver främst ett åldrande karakteriserat av sjukdom och tilltagande funktionsnedsättning, ett medikaliserat åldrande. Åldrandet ges ett ansikte.
 - De boendes beskrivningar innefattar både tredje och fjärde ålderns aktiviteter.
 - Personalens beskrivningar innefattar främst fjärde ålderns aktiviteter

Gruppboenden

– en äldre- och åldrandelös miljö?

- Åldrande och att vara äldre ges inget utrymme i gruppboendens vardag
- Varken de boende eller personalen beskrivs prata om att vara och bli äldre i någon större utsträckning
 - Personalen motiverar detta med att de boende har begränsningar gällande tidsuppfattning
- Erbjuder personalen det stöd som de boende förväntar sig när de blir äldre?

Delaktighet och åldrande

– (o)förenliga fenomen i gruppboenden

- Personalen saknar formella riktlinjer och arbetsmetoder om hur stöd ska erbjudas till äldre boende
- De boendes ålder har betydelse för hur personalen beskriver och ger stöd för delaktighet
 - Att ge stöd för delaktighet är inte bara synonymt med att ge stöd för att kunna göra saker självständigt, att jobba och klara eget boende.
 - Personalen omförhandlar betydelsen av delaktighet.
- Delaktighet måste betraktas som något som kan förändras under livet

Livsloppet

- hinder och förutsättning för delaktighet

- Livsloppsrelaterade erfarenheter påverkar möjligheten till delaktighet negativt – institutionalisering och stigmatisering
 - Äldre boende har ett begränsat intresse och engagemang när det gäller att föra sin egen talan
 - Äldre boende åldras fortare
 - Äldre boende får inte samma utrymme i gruppbestadens gemensamma utrymmen
- Gemensamma erfarenheter skapar också en särskild typ av samhörighet
- Att åldras kan innebära en upplevelse av att bli som andra

Ett förändrat stöd för ökad delaktighet...

Förhållningsätt i vardagen

– vad vi tänker, säger och gör

- Alla har rätt till sitt åldrande
- Åldrandet har många ansikten – en tredje och en fjärde ålder
- Att prata – åldrandet måste bli en del av vardagen
- Att fråga och lyssna
- Att ge aktivt och anpassat stöd för att personer med intellektuell funktionsnedsättning ska förstå vad det innebär att åldras och vara äldre

Hur skapa förutsättningar för delaktighet även på äldre dar...

Institutionell miljö – formell kultur

- Policydokument och riktlinjer
- Kunskap och utbildning

Fysisk (och social) miljö

- Ett funktionshinder uppstår i interaktionen mellan den omgivande miljön och personen
- Åldrandet kan kräva andra typer av anpassningar och hjälpmedel
- Fysisk och kognitiv tillgänglighet i vardagen är lika viktigt genom hela livet – behoven måste omprövas kontinuerligt

Arbetsätt/strategier

- Personcentrering
 - Vad är betydelsefullt och nödvändigt att få göra
 - Vad skapar trygghet, meningsfullhet, begriplighet och hanterbarhet?
 - Hur kan miljön runt personen anpassas för att öka möjligheten till delaktighet

” Olle sitter vid sitt köksbord med sina blyertspennor och papper. Jag har bett honom teckna en äldre person och Olle har nu arbetat koncentrerat i några minuter. Han tittar upp och ger mig teckningen. – Är det en äldre person du har ritat, frågar jag. – Det är du, svarar Olle.”

Avhandlingen kan laddas ner
som en pdf från;

<http://liu.diva-portal.org/smash/search.jsf?dswid=4162>

Tryckt version av avhandlingen
kostar 200 kr exkl moms och
kan beställas via Anna Martin,
samordnare på NISAL;
anna.martin@liu.se

Kåhlin, I.

Tack för mig.
Hör gärna av er!

Ida Kåhlin

Leg. arbetsterapeut & filosofie doktor
Universitetslektor i arbetsterapi

Institutionen för Samhälls- och Välfärdsstudier
Linköpings universitet
601 74 Norrköping

011 - 36 32 56

ida.kahlin@liu.se

